

keltett a szépművészeti ismeretek terjesztésére; a műtörténeti monografiák sorozatát megindította és a művészettörténetnek a gymnasiumokban való tanítását is. Ott vannak a Képzőművészeti Társulat tavaszi és téli kiállításai, a magyar Salon tárlatai Budapesten és a vidéken, mely alkalmakkor egész tárczasorozatok jelennek meg a művészetekről. Vannak világhírű művészeink és művésztelepeink. A kormány — mint Ferenczy maga mondja előszavában — majdnem mindén egyes művészettanulmányútra külföldre vágyó magyar tudóst vagy pályázót segít, támogat. Csofálkozunk kell azon is, hogy attól a közönségtől, a melyet *olyan* tudatlansággal és izléssel vádolnak, ugyanakkor azt kívánják, hogy egy művészettörténeti könyvet vegyen meg és olvasson el.

Nem: az előszavához nem tudunk gratulálni Ferenczy Józsefnek. Mint tárgyilagos, higgadt íróit mindig szívesen fogadjuk, mindig örömmel élvezzük szép, gazdag ismereteinek szellemes előadását.

Széchy-Lorenz Josephine.

Az értékelmélet feladata s alapproblemája.

Irta: *Böhm* Károly. Székfoglaló értekezés. Olvastatott a M. T. Akadémia II. osztályának 1900. márcz. 12-én tartott ülésén. Budapest, 1900. 58 lap. Ára 1 kor.

Érdekes, de egyúttal mint az idők jele, figyelemreméltó jelenség, hogy a budapesti és kolozsvári egyetem mindhárom philosophiai professora, mint akadémiai tag, az *ethika* köréből választotta székfoglaló értekezése tárgyát. Ugyanis Medveczky Frigyes „A normatív elvek jelentősége az ethikában (1889)“, Pauer Imre „Új álláspont, módszer és irányelvek az ethikában (1889)“, s végül legutóbb *Böhm Károly* és fenti cím alatt értekezett. Ennél csak az a feltűnőbb, és pedig szomorúan feltűnő, hogy a philosophiai értekezések száma az Akadémiában oly csekély, hogy például az utóbbi 10 év alatt átlag nem esik egy évre egy értekezés!

Böhm Károly értekezése azt a fontos szerepet tárgyalja, a mit az *érték* fogalma a logika, aesthetika, nemzetgazdaságtan, de főként az ethika körében játszik. Szerinte e fogalom valamennyinek szívére képezi, mert mindannyian becsülő ítéletekkel foglalkoznak, s így ennek végleges megállapítását mindeniküknek meg kell próbálniok. Az értékelmélet épp oly általános tana a cselekvésnek, a milyen a megismerésre nézve az ontologia; ismeretlen és értéktan fogja képezni a philosophia két alapdisciplináját. Az értéktan vizsgálódási körébe nemcsak az erkölcsi érték esik, hanem az érték tagjainak összesége (gazdasági, társadalmi, pszichikai érték); továbbá az értéktan nemcsak az érték felfogásának keletkezését vizsgálja, hanem az érték megvalósítási módjait is, s bár fontos támpontokat nyújt neki vizsgálódásaiban a lélektan, a döntés alapját a *cél* fogalma fogja képezni.

Az érték forrása az érzésben rejlik, a mely élv- vagy kín-érzés

lehet; az érték-ítélet alapja azon szerepben keresendő, melyet az élvnek tulajdonítunk. A becső itéletek 3, qualitative különböző kategória alá foglalandók, u. m. 1. élvitéletek, 2. hasznossági itéletek, 3. nemességi itéletek. Az emberek értékelése tényleg csak 3 formát mutat, miknek állitmányai: a kellemes, a hasznos, a nemes, s ennek megfelelőleg az etikában 3 irányt észlelünk: a hedonismust, az utilitarismust, vagy inkább energismust és az idealizmust; az első pillantása csak a momentán élvre fordul, a másodiké az egész élettartamot veszi tekintetbe, a harmadik az időn felül álló örök minőséget becsüli. Minden igazi érték forrását a 3-ik értékelési mód képezi. A gyermek értékelése általában hedonikus, a férfiúé utilitárius, a nyugalomra hajlott érett elméé idealistikus. A nemesség minden érték logikai föltétele, mert minden más érték fogalma a nemesség fogalma nélkül hiányos s e hiányt csak az utóbbi képes pótolni, — ez áll az élvezetre, ez áll a haszonra. Absolute értékes csak az, a mi a maga értékét ismeri: az öntudat, az *Én*, — az öntudat, minden érték abszolút föltétele. Legfőbb értéknek azért mondjuk, mert intelligentia, szellem. Az ént első sorban a maga nélkülözhetetlensége tanítja a saját becsére, másodsorban pedig rangfokozata, — az intelligentia a fejlődés sorában a legmagasabb, a szellem uralma a legfőbb fok. A kosmosban meg van a maga szerepe az élvnek, meg a haszonnak, — de végső bírónak csak az szerepel, a ki az élvét érzi, a hasznot megérti s önmagát becsüli, a szellem.

Miféle mértékkel állapítja meg az öntudat az élv és haszon nemességi fokát vagy dignitását? A kérdés megoldását a magunk tevékenységeinek értékeléséből kell merítenünk. Ösztöneinket két csoportba oszthatjuk, u. m. fentartó és kifejtő ösztönökre; ez ösztönök vagy a coordinatio vagy a subordinatio viszonyában állanak egymáshoz. Az hát a kérdés, mily mérték szerint állapítja meg az öntudat az ösztönök nemességi értékét? Minthogy az intelligentia a legnemesebb, minden más ösztön értékre nézve alatta áll; továbbá a fentartó ösztönök kvalitásra nézve mind csekélyebb értékűek a kifejtő ösztönöknél. A mi a tárgyak fontosságát illeti, legfontosabbak az anyagi szükségletek, tehát azok, a melyek leghasznosabbak, legnemesebbek pedig a szellemi szükségletek. A salakíz az *Én* felszabadításával párhuzamosan fogy, s minél jobban járul valamely eszköz az *Én* felszabadulásához, annál magasabb az értéke. A cselekedet nemessége az értelmi tartalomtól függ, melyet megvalósít. Önelhatározással szolgálni az intelligentiát, tehát szabadon engedelmességni a világszellem szózatának, — ez azon ideál, mely a legjobb lelkét mindenkor hevít!

Körülbelül ez a Böhm értekezésének gondolatmenete, ezek vizsgálódásának főbb eredményei. Ez értekezés komoly, tudományos dolgozat; benne a tudás és elmélkedés legmélyebb határait érinti a szerző, s az érték problémájának oly világos és szabatos megfajását adja, mely e fontos fogalmat ki fogja emelni eddigi ingatag állapotából s a

normatív tudományok szilárd alapjává teszi. Hogy a philosophia legnehezebb problémái körében otthonosan mozog, hogy a kérdés teljes irodalmát ismeri s az egyes gondolkozóknak idevágó nyilatkozatait mindenütt kellő kritikával kíséri, hogy általában semmit se fogad el készen, hanem előbb mindent megvizsgál, megbirál, — mindezeket Böhmnél talán nem is szükséges külön megemlíteni.

Rácz Lajos.

Csiky Gergely élete és művei.

I. A proletárokig. Irta: *Janovics Jenő dr.* Kolozsvár, 1900. 8° 243 l.

Csiky Gergely életével s munkáival egész terjedelmükben eddig elé még senki sem foglalkozott s innen van, hogy a nagy közönség, a mely alkalom adtán igazi leki örömmel élvezi az ő művészi alkotásait, magát a művészt nem ismeri, sem annak gazdag lelkivilágát, mert egyéni nagyságának alakját még nem domborították ki előtte úgy, mint más jeles íróét. E hiányt van hivatva pótolni Janovics munkája. Mivel magam is szeretettel foglalkozom nagynevű földim műveivel, annál inkább érthető örömem és érdeklődésem, a melyekkel Janovics könyvének az olvasásához fogtam.

Csiky Gergely nemes örmény-családból született Pankotán (Arad-megye) 1842 december 8-án. Atyja művelt és a szépirodalom iránt fogékony lelkű ember volt, a ki fiai számára készített napló jegyzeteiben úgy önmagának, mint Gergely fiának hű gyermekkori képét adja. Érzésben és gondolkodásban egyaránt magyar volt; kiválóan szerette a színpadot is, mely hajlamát fia azután fokozódott mértékben örökölte.

A szülői házban nyert gondos nevelés után 1851-ben az aradi nagygymnasiumba került Gergely, a hol a hazafias szellemű minoriták a Bach-uralom daczára is hamisítatlan magyar szellemben tanítottak. Első szárnypróbálgatásai is erre az időre esnek, de azért nem ezen zsenge kísérletek, hanem inkább éles esze és vasszorgalma által vonta magára a figyelmet. Középiskolai tanulmányainak kitűnő bevégezése után saját hajlamait követve, meg azért is, hogy minél hamarább segíthessen özvegyen maradt édes anyján és árva testvérein, belépett a temesvári papnevelő-intézetbe. Itt a seminárium esendes falai között hamarosan átalakul a Gergely gyerek. Csak tanulmányainak él és diák-kori ábrándjait teljesen levetkőzi. 1861-ben már a fővárosi központi papnevelőben találjuk, a hol kitör belőle visszafojtott vágya és szorgalmasan dolgozik az intézet „Magyar egyházirodalom iskolá“-jában. Majd püspöke, Bonnáz Sándor ajánlatára a bécsi Augustineumba kerül s ott tölt el mintegy negyedfél évet szorgos papi tanulmányok közepette, s úgy látszik, mintha a szépirodalomról már teljesen lemondott volna. Ezen félévi nyugodalmas segédlelkészkedése után főpáztora a temes-